

KOCANIN BİR TE'DİB ARACI OLARAK NÂŞİZE DURUMUNDAKİ EŞİNİ DARB ETME YETKİSİ VE İDARENİN BU YETKİYİ SINIRLANDIRMASI

Yergali ALPYSBAYEV* Faruk BEŞER**

Öz

Karı-koca ilişkisinde iyi muamele esastır. Ne şekilde olursa olsun, evlilik bağı devam ettiği sürece iyi muâmele muhafaza edilir. Kocanın te'dib hakkı, ıslah ve evliliği koruma amacına matuf olduğundan ötürü iyi muâmele esasını zedeleyecek şekilde kullanılamaz. Te'dib vasıtalarından biri olan darbın şer'î hükmü ne vâcib ne de müstehabtır. Ayrıca bu hüküm, vahyin nüzulü esnasında toplumun mevcut örfüne uygun olarak belli bir maslahata dönük nâzil olan nas ile ortaya konmuştur. Bu bakımdan darbın hükmü, örf ve maslahata göre değişken karaktere sahiptir. Bu nitelikteki şer'î hükümler üzerinde yöneticilerin toplumun yararına olacak şekilde tedbir alma, tasarrufta bulunma yetkisi söz konusudur. Bu çalışmada; Kur'an-ı Kerim'de bir terbiye aracı olarak geçen darbın hükmünün değişken karaktere sahip oluşu ve idarenin bu hüküm üzerindeki tasarruf yetkisi, Hz. Peygamber'in (as) tatbikatı, makâsıdu's-şer'ia ve fıkıh müktesebatı ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karı-koca, Te'dib, Nüşûz, Darb, İdare.

* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, ergalialpysbay@gmail.com

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi, farukbeser@gmail.com

THE BEATING AUTHORITY OF THE HUSBAND AGAINST REBELLIOUS WIFE (NASHIZA) AS AN EDIFICATION TOOL AND ADMINISTRATION'S LIMITATION OF THAT AUTHORITY

Abstract

Good treatment in the relationship between husband and wife is essential. In any case, this is kept as long as the marriage bond continues. The right of edification (te'dīb) for husband, because it is for the purpose of rehabilitation and protecting the marriage it cannot be used in a way that would outrage the principle of good treatment. The legal verdict of the beating (darb), which is one of the tools of Te'dīb, is neither vâcib nor the mustahab. In addition, this verdict, during the arrival of the revelation, in accordance with the existing customs of the society, is revealed with nas coming down for a certain benefit (maslahat). In this respect, the verdict of the beating has a variable character according to custom and benefit. On such as these legal verdicts, managers have the power to take measures and make savings for the benefit of society. In this study; the variable character of the verdict of the beating (darb) which is passing one of the tools of edification (te'dīb) in the Qur'an and the authority of managers on this verdict tried to put forward in the light of the exercise of the Prophet, maqasid al-shariah and the acquisitions of fiqh.

Keywords: Wife-husband, Edification (Te'dīb), Nushuz, Beating (Darb), Administration.

A. GİRİŞ

Evlilik hayatı sürdüren çiftlerin birbirlerine karşı ahlaki ve hukuki, hak ve yükümlülükleri vardır. Bunlara riayet etmek, aile hayatının düzen ve uyum içinde sürdürülebilmesi için büyük önemi haizdir. Fıkıh, aile düzenini korumayı hedefleyerek karşılıklı hak ihlallerinin önlenmesine ve aile içi problemlerin boşanma noktasına gelmeden çözülmesine yönelik birtakım tedbirler alır. Bu doğrultuda evlilik yükümlülüklerini ihmal eden ve bilinçli olarak yerine getirmeyen çiftleri ıslah etme ve uslandırma amacıyla belli yaptırım türlerinin uygulanmasını öngörür. Bu suretle evliliğin sağlıklı işleyişini aksatan durumların çeşitli müeyyidelerle giderilmesini ister.

Yükümlülüklerini ihmal eden taraflar için öngörülen müeyyideler, cins ayrımı yapılmaksızın karı-kocadan her ikisine de yöneliktir. Fakat müeyyide çeşitleri ve kendisine icra yetkisi verilen kişiler, evlilik hukukuna riayet etmeyenin koca veya zevce olması bakımından farklılık arz eder. Örneğin; bile bile zevcesinin haklarına tecavüz eden ve ona kötü davranan kocayı ıslah etme ve uslandırmayı, kâdî/mahkeme yapar. Kocasına karşı yükümlülüklerini yerine getirmeyerek evlilik hukukunu kasıtlı olarak ihlal edenin zevce olması durumunda ise bu yetki, aile reisi olması hasebiyle kocaya verilir. Aile düzeninden sorumlu olan koca, aile reisi sıfatıyla evlilik hukukunu ihlal eden zevcesini fıkıhın öngördüğü kurallar çerçevesinde te'dîb eder. Konu, fıkıha dair eserlerde kısaca şu şekilde ele alınır: Koca önce nâşize durumundaki eşine güzel nasihatte bulunur. Bundan bir sonuç alınamazsa hanımının hoş olmayan davranışını protesto için onu yatakta terk eder. Şayet bu da bir fayda sağlamazsa ıslah amacıyla onu iz bırakmayacak şekilde darb eder.¹ Bunlar; nüşûz sergileyen zevceyi ıslah etmeye, uslandırmaya ve nihayetinde evlilik birliğini korumaya yönelik önerilen te'dîb araçlarıdır.

Bilindiği üzere İslâm'ın temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'de darbla ilgili ayet mevcuttur. Hz. Peygamber'in sünnetinde ise darbin lehine ve aleyhine olan ifadeler vârid olmuştur.

Asrımızda terbiyede darba yer verilmemesine dair genel bir kanaatin hâkim olmaya başladığı ve birçok ülkede idarenin müdahalesiyle darbin yasak kapsamına alındığı görülmektedir. Böyle hassas bir konuda İslâm'ın hükmünün ne olduğunu tam anlamıyla takdir edebilmek için konuyu geniş bir şekilde ele alma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bakımdan çalışmamızda kocanın terbiye hakkı çerçevesinde, nüşûz durumundaki zevcesini darb vasıtasıyla te'dîb etme yetkisi

¹ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd Kâsânî, *Bedâi'ü's-Sanâi'*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003, III, 613.

ve idarenin bu yetkiyi sınırlandırma tasarrufu, Hz. Peygamber'in tatbikatı, makâsıdu'ş-şerîa ve fıkıh müktesebatı ışığında incelenecektir. Konuyla ilgili fıkıh, tefsir ve hadis şerhleri eserlerinde serdedilen görüşler tetkik edilecek, sonra onlar hakkında bir değerlendirme yapılarak bir neticeye varılacaktır.

B. KOCANIN TE'DİB YETKİSİ

Te'dîb kelimesi, Arapça «أَدَّبَ» fiilinin mastarı olup sözlükte “eğitmek, terbiye etmek, güzel ahlaka alıştırmak, birini kötü davranıştan alıkoymak, uslandırma amaçlı cezalandırmak” anlamlarına gelir.²

Fıkıhta, te'dîb yerine terim olarak ta'zîr lafzı tercih edilmiş ve bu iki kavram yer yer birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Nitekim fıkıh kaynaklarında kocanın te'dîb yetkisi ta'zîr konusu kapsamında ele alınmış ve ta'zîrin bir te'dîb olduğu belirtilmiştir. Te'dîpten ibaret olan ta'zîrin şer'î tanımı; “had miktarından az olacak şekilde te'dîb etme”³ ve “hakkında had veya keffâret söz konusu olmayan bir ma'siyet (suç) dolayısıyla terbiye amaçlı cezalandırma” şeklinde yapılmıştır.⁴ Bununla beraber te'dîb, “yetkili kişinin ıslah amaçlı hafif bir şekilde cezalandırması” olarak da tanımlanmıştır.⁵

Kocanın te'dîb yetkisi, Kitap ve sünnetle sabittir. Te'dîb yetkisinin Kitap'taki delili, Nisa Sûresi'nin 34. ayetinde yer alan «Nüshûzundan endişe ettiğiniz kadınlara nasihat edin, onları yataklarda terk edin ve (bunlarla yola gelmezlerse) darb edin» ifadesidir. Sünnet'teki delili ise, Hz. Peygamber'den rivayet olunan “Dikkat ediniz! Kadınların hayrını tavsiye edin/isteyin. Zira onlar sizin idarenize ve himâyenize verilmişlerdir. Apaçık bir kötülük işlemedikçe, onlar üzerinde hayırdan başka bir şeye sahip değilsiniz. Eğer açık kötülük işlerlerse, onları yataklarında terk edin ve iz bırakmayacak şekilde darb edin. Şayet size itaat ederlerse, onların aleyhine başka bir bahane aramayın.”⁶ hadisidir.

² Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, Beyrut: Dâru Sâdır, [t.y.], “أَدَّبَ” mad., I, 206; Muhammed Murtazâ Zebidî, *Tâcû'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Mısır: el-Matbaa el-Hayriyye, 1306, “أَدَّبَ” mad., I, 144; Mustafa İbrahim ve diğerleri, *el-Mü'cemü'l-Vasît*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986, “أَدَّبَ” mad., 9.

³ Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr 'ale'l-Hidâye Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, Thk. Aburrezzak Gâlib el-Mehdî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009, V, 329.

⁴ Hatîb Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâç*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997, IV, 251.

⁵ Muhammed Revvâs Kal'acî, *Mevsûatü Fikhi İbrâhîm en-Nehâ'î*, Beyrut: Darü'n-Nefâis, 1986, I, 334.

⁶ Tirmizî, Radâ' 11; İbn Mâce, Nikâh 3.

Âlimler, Kitap ve Sünnet'le sabit olan kocanın te'dîb yetkisi üzerinde - yöntemlere ilişkin ayrıntılar hariç tutulduğunda- hemfikirdir. İster kadim ulema, isterse günümüz uleması olsun bu konuda aykırı görüş öne süren herhangi bir âlim bilinmemektedir.

1. Nüşûz Kavramı

Yukarıdaki ayetin ifadesinde te'dîb edilmesi önerilen kadınlara nüşûz/نُشُوز vasfı izafe edilmektedir.⁷ Nüşûz sözü, çalışmamızda anahtar kelimelerden birini teşkil eder. Bu nedenle önce nüşûzun ne anlama geldiğinin bilinmesi önemlidir. Nüşûz kelimesi sözlükte; “*yükselmek, zuhur etmek*” anlamlarına gelir. Bu manadan olmak üzere yerin görünen yüksek kısmına *neşez/نَشَز* dendiği gibi, oturan kişinin ayağa kalkarak yükselmesine ve görünmesine *نَشَرَ الرَّجُلُ يَنْشُرُ وَيَنْشُرُ* denir. Yine “kadının itaatten el çekerek kocasına başkaldırmasına, büyüklük taslamasına, buğz etmesine ve bu şekilde kendisini kocasından üstün görmesine ve daha önce görülmemiş menfi davranışların kendisinden zuhur etmesine” nüşûz denmektedir. Aynı şekilde kocanın eşini dövmesi, ona eziyet etmesi şeklindeki kötü davranışlar için de nüşûz kelimesi kullanılır.⁸

Tefsir kaynaklarında ayette geçen nüşûz kelimesi, genel olarak “kadının kocasına karşı kibirli davranması, isyan etmesi, ondan yüz çevirmesi, buğz etmesi, kocasını kışkındıracak ve iffete söz getirmeye vesile olacak davranışlarda bulunması” şeklinde açıklanır.⁹ İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre kadının nüşûzu, “kocanın haklarını küçümseme ve onun meşru taleplerine itaat etmeme” manasına gelmektedir.¹⁰

Hanefî fıkıh literatüründe nüşûz, sözlük manasında olduğu gibi umumi manada “evlilik hukukuna kasden riayet etmeme, kocanın meşru isteklerini geri çevirme” olarak ifade edilmekle birlikte, bir fıkıh terimi olarak *Kadının meşru bir sebebe dayanmadan koca evini (hakikaten veya hükmen¹¹) terk etmesi* şeklinde

⁷ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ. 4/Nisâ 34.

⁸ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, “نَشَز” mad., V, 417.

⁹ Ebû Ca'fer Muhammed İbn Cerîr Taberî, *Câmi 'ü'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1995/1415, IV, 88; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî Zamahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, [t.y.], I, 524; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî Kurtubî, *el-Câmi 'u li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1985/1405, V, 170.

¹⁰ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Beyrut: Dâru Mektebeti'l-İlmiyye, 2003/1424, VII, 494; Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, IV, 88.

¹¹ Kadının mesken talebinde bulunmaksızın kocasını kendisine ait olan eve almaması veya koca istediği ve uygun ev hazırladığı halde koca evine gitmeyi reddetmesi, hükmen koca

tanımlanır.¹² Bu bakımdan kadının diğer hususlarda kocanın haklarına riayet etmemesi, her ne kadar umumi anlamda nüşûz olarak ifade edilse de, şer'î açıdan bir nüşûz olarak görülmemektedir. Nitekim İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) nüşûzun şer'î tanımından hareketle, kadının kocanın evinde bulunduğu sırada onun meşru taleplerine itaat etmemesinin, şer'an nüşûz sayılmayacağını ifade eder.¹³ Muhtemelen fakihler bu şekilde nafaka hakkını düşüren nüşûzla, yalnız te'dfbi gerektiren nüşûzu birbirinden ayırmayı amaçlamışlardır. Nitekim fikhî kaynaklar incelendiğinde, nüşûz ifadesinin nafaka hakkının düşmesiyle ilgili durumlarla ilişkilendirildiğini ve özellikle kadının nafaka hakkını düşüren davranışlarının şer'î nüşûz olarak değerlendirildiğini açık bir şekilde görmek mümkündür.¹⁴ Buna göre şer'î nüşûz, nafaka hakkını düşüren nüşûzdur ki “kadının meşru bir sebebe dayanmadan koca evinden ayrılması” şeklinde tarif edilir. Esasında kadının nafaka hakkını kazanması, kendisini tam bir şekilde kocaya teslim etmesine bağlıdır.¹⁵ Teslimin tahakkuku, koca evine yerleşmek ve oradan gerekçesiz ayrılmamakla olur.¹⁶ Binaenaleyh kadının haklı bir sebebe dayanmadan kendini kocaya teslim etmekten kaçınması, şer'an nüşûzdur ki nafaka hakkının sâkıt olmasına bir neden teşkil eder. Kadının teslim dışındaki nikâhın yüklediği diğer yükümlülüklerle riayet etmeyerek kocanın haklarını çiğnemesi, şer'î anlamda nüşûz sayılmayacağı için nafaka hakkını düşürmez.¹⁷ Ancak kadın böyle bir davranış sergilemekle te'dfb olunmayı hak etmiş olur. Çünkü kadının haksız ve kasıtlı bir şekilde evlilik vecibelerini yerine getirmeyişi ve aile reisi olan kocaya

evini terk etmek olarak kabul edilmektedir. Bkz. Ömer b. İbrâhîm İbn. Nüceym, *en-Nehri'l-Fâik Şerhü Kenzi'd-Dakâik*, Thk. Ahmet İzzu İnaye, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002/1422, II, 507; Muhammed Emin b. Ömer İbn. Âbidîn, *Hâşiyetü İbn Âbidîn Reddü'l-Muhtâr 'alâ'd-Dürri'l-Muhtâr*, Thk. Husamuddin bin Muhammed Salih Farfur ve diğerleri, Dimeşk: Dâru's-Sekâfe ve't-Türâs, 2000/1421, X, 494.

¹² Osman b. Ali Zeyla'î, *Tebyinü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, Thk. Ahmad İzzu İnayah, Beyrut: Daru Kütübi'l-İlmiyye, 2010, III, 303; İbn Âbidîn, *Raddu'l-Muhtâr*, X, 49; Muhammed Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Şeriyye*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2014, md. 171, 41.

¹³ İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, X, 496.

¹⁴ Bkz. İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, X, 496; Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym el-Mısırfî, *el-Bahri'r-Râik Şerhü Kenzi'd-Dakâik*, Thk. Zekeriya Ümeyrât, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013/1434, IV, 303-304; Kadri Paşa, *el-Ahkamü's-Şer'iyye*, 42.

¹⁵ Şemsüddîn Serahsî, *el-Mebsût*, 2. Bsk., Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, [t.y.], III, 186.

¹⁶ Kâsânî, *Bedâi'*, V, 127, 136.

¹⁷ İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, X, 496.

isyanda bulunması, genel anlamda nüşûzdur ki kadını te'dîb müeyyidesiyle karşı karşıya getirir.¹⁸

Netice itibariyle; fıkıh açısından nüşûzun biri genel diğeri özel olmak üzere iki anlamından bahsetmek mümkündür. Genel anlamdaki nüşûz, kadının haksız bir şekilde kocaya isyanda bulunarak evlilik vecibelerini yerine getirmeyişi ve kocasını kışkandıracak/iffete söz getirmeye vesile olacak davranışlarda bulunmasıdır. Özel anlamdaki nüşûz ise, kadının meşru bir sebebe dayanmaksızın koca evinden çıkıp meskeni terk etmesidir. Koca için te'dîb hakkı getiren ayet-i kerimede nüşûz ifadesi, genel anlamda kullanılmıştır. Buna göre nüşûz nitelikli herhangi bir davranışta bulunan kadın, ilgili ayette öngörülen te'dîb müeyyidesiyle karşılaşacak demektir.

2. Te'dîb Araçları

Zevcenin nüşûzu durumunda koca için sırasıyla tedricen uygulayacağı üç türlü çözüm yolu önerilmiştir. Bunlar, daha önce de belirtildiği gibi öğüt verme, yataкта terk ve darb etmedir. Bununla ilgili olarak ayette şöyle buyrulur: “Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın korumasını emrettiği şeyleri, kocalarının yokluğunda da korurlar. Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda terk edin ve (bunlarla yola gelmezlerse) darb edin. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Çünkü Allah yücedir, büyüktür”.¹⁹ Şimdi ayette belirtilen te'dîb araçlarını kısaca izah etmeye çalışalım.

a. Vaaz (Nasihat Etme)

Ayet-i kerimede geçen *فَعِظُوهُنَّ* / *onlara nasihat edin* ifadesiyle kocanın aile ilişkilerinde problem çıkarıcı ve olumsuz davranış sergileyen eşiyile diyaloga girmesi ve iletişim kurmada aktif olması istenmektedir. Koca, vaaz usulüyle, eşi ile kurduğu iletişimde onun kalbini yumuşatacak ve onu iyiliğe teşvik edecek sözlerle kötü davranışlarından vaz geçirmeye çalışacaktır. Bu doğrultuda güzel bir üslup kullanarak eşine evliliğin yüklediği sorumluluklardan bahseder. Allah'a boyun eğen, iffetini koruyan salih eşlerden olmasını, kötü ve dik kafalı eşlerden olmamasını öğütler. Güzel geçim ve iyi muamele konusunda Allah'ın kadına yüklemiş olduğu sorumlulukları, Hz. Peygamber'in uyarılarını ve kadının evlilik

¹⁸ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 613.

¹⁹ 4/Nisa 34.

görevlerini hatırlatır. Evlilik hukukuna riayet etmenin önemi, dünyevi ve uhrevi kazanım ve sakıncalarından bahsederek hem teşvik eder hem de ikazda bulunur.²⁰

Bilindiği üzere, nasihat etmede doğru yola çekme, kötülükten uzaklaştırma hedeflenir. Koca için bu konuda nasihat etmenin genel prensiplerinden yararlanması faydalı olacaktır. Kur’ân-ı Kerîm’de bu hususla ilgili “Rabbinin yoluna hikmet ve güzel nasihatle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et”²¹ buyrulur. Nasihatın olumlu sonuç vermesinde, nasihatte bulunanın tutumu, kullandığı üslup, nasihat için seçtiği zaman ve mekân büyük önem arz eder. Bu manadan olmak üzere koca, her şeyden evvel evliliğin meveddet ve rahmet çizgisini çiğneyen eşini bu tavrından vazgeçirme ve onu kazanma gayreti içinde olmalıdır. Bu doğrultudaki samimiyetini ortaya koyacak çözüme dair somut adımlar atarak, eşinin ve aile birliğinin iyiliğini, mutluluğunu düşündüğünü hissettirmelidir. Olumsuz davranışlarına rağmen eşine şefkat ve sevgisini belli etmelidir. Duygularına hâkim olup, küçük düşürücü, rencide edici, kalp kırıcı söz ve davranışlardan uzak durmalıdır. Aynı zamanda koca, nasihat için münasip bir zaman ve mekân kollamalıdır. Dolayısıyla insanların önünde eşine nasihat etmeye kalkışmamalıdır. Bunlar genel itibariyle nasihatının faydalı olmasını uman kişi için dikkat etmesi gereken önemli hususlardır. Zira ıslah ve terbiye metodu, böyle davranmayı gerektirmektedir.

Nasihate nüşûzun belirtilerinin zuhur etmesi anından itibaren başlanır ve yararlı olacağı düşünüldüğü müddetçe devam edilir. Dolayısıyla nasihatte bulunmanın belli bir sınırı yoktur. Ne zaman eşinin nasihatle düzelmeyeceği hususunda bir kanaat oluşursa artık o vakit sıradaki yol takip edilecektir.

b. Hecr (Yatakta Terk)

Zevcenin güzel nasihatle nüşûzundan dönmemesi halinde diğer yonteme geçilir; bununla yola gelmesi ve düzelmesi umulur. Bu, “hecr” yani zevceyi yatakta terk yöntemidir. Bu, bir nevi zevcenin takındığı haksız tavra ve güzel nasihate rağmen nüşûzunda ısrar edişine karşı kocanın gösterdiği bir tepki ve protestodur.

Önce *yatakta terk* ifadesinin ne anlama geldiği üzerinde durmaya çalışalım. İlgili ayette geçen *وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ* / *onları terk edin* ibaresinin anlamı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunları özetle verecek olursak, bir

²⁰ Kurtubî, el-Câmi’, V, 171; Fahrüddîn Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990, V, 73; Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2017, s. 314.

²¹ 16/Nahl 125.

görüŖe göre; koca nüŖûz durumundaki karısıyla yatakta konuŖmaz. İkinci bir görüŖe göre; koca yatakta karısını yalnız bırakır, onunla aynı yatakta uyumaz ve cinsel iliŖkiye keser.²² Üçüncü bir görüŖ ise; koca karısıyla aynı yatakta uyur ancak onunla cinsel iliŖkiye girmez Ŗeklinindedir. İbn Abbas'tan bu son görüŖü destekler mahiyette bir rivayet nakledilmiŖtir. Söz konusu rivayette “hecr” ifadesi, kocanın karısıyla yatakta bulunduğu sırada “cimâdan imtina etmesi” Ŗeklinde açıklanmıŖtır.²³

Birinci görüŖ olarak zikredilen “koca nüŖûzu sırasında eŖiyle yatakta konuŖmaz, fakat cinsel iliŖkiyi sürdürür” görüŖünün pek isabetli olmadığı aŖikârdır. Çünkü zevceyi nüŖûzundan caydırma konusunda böyle bir yöntemin etkili olacağı zor bir ihtimaldir. ReŖit Rıza (ö.1935) bu konuda “koca karısıyla aynı yatakta uyur ancak onunla cinsel iliŖkiye girmez Ŗeklindeki” son üçüncü görüŖü benimseyip ikinci görüŖü ise eleŖtirmiŖtir. Rıza, kocanın yatağını ayırmasında ya da yatak odasını terk etmesinde gereğinden fazla cezalandırma söz konusu olduğunu, dolayısıyla bunun caiz olmadığını hatta böyle yapmanın ters tepki vererek karı-kocanın daha çok kabalaŖıp birbirinden soğumasına, birbirlerinden uzaklaŖmasına neden olabileceğini ifade eder. O yine, aynı yatakta kalıp sadece cimayı terk etme Ŗeklindeki yöntemde, yatağı ayırma ya da yatak odasını tamamen terk etme yönteminde bulunmayan bir anlamın mevcut olduğunu söyler. Ona göre muhtemeldir ki yatakta bir araya gelmekle karı-kocanın birbirlerine karŖı duyguları harekete gezer, nefisleri sükûnete kavuŖur. Böylece daha evvel yaŖanan olayların etkisinden kurtulur, aralarındaki soğukluk ve anlaşmazlık azalır veya yok olup gider. Böyle bir atmosferde kocanın eŖiyle iliŖkiye girmeye yanaŖmaması ve ondan yüzünü çevirmesi, muhtemeldir ki zevceyi evvelkinden baŖka hâlet-i ruhiye içerisinde kocasıyla iletiŖim kurmaya, ondan bu soğuk tavrının sebebini sormaya ve neticede onu muhalefet tepesinden muvafakat düzlüğüne inmeye (nüŖûzundan dönmeye) sevk eder.²⁴

Kanaatimizce; bu konuyla ilgili ileri sürülen görüŖler içerisinde ReŖit Rıza'nın da benimsediği yatakta sadece cimâyı terk etme, mutedil bir görüŖü temsil eder. Zira bu yöntem, etkili bir yaptırım olmakla beraber karı-kocanın karŖılıklı sevgi duygularını söndürecek kadar onların birbirinden daha fazla uzaklaŖmasına, iliŖkilerin soğumasına, nefrete dönüŖmesine mahal bırakmaz. Aksine, karı-kocanın bir araya gelmesine, bu Ŗekilde duyguların canlı tutulmasına ve bozulan iliŖkinin onarılmasına imkân tanır. AraŖtırmalar, anne-baba arasındaki çatıŖmaya

²² Kurtubî, *el-Câmi*, V, 171.

²³ Taberî, *Câmi'ü'l-Beyân*, IV, 90.

²⁴ Muhammed ReŖid Rıza, *Tefsirü'l-Menâr*, 2. Baskı, [y.y.]: Dârü'l-Fıkr, 1973/1393, V, 73.

maruz kalan çocuklarda davranış problemleri ve duygusal sorunların daha fazla olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla çocuklar üzerinde olumsuz etki bırakacağı için karı-koca arasındaki problemin dışarıya yansımaması gerekmektedir. Bu bakımdan hecrin sadece yatağa hasredilmesinde söz konusu hikmetin de gözetileceği düşünülmektedir.²⁵

Netice itibariyle; yatakta terk yöntemi diğerleri gibi ancak bir te'dîb ve ıslâh çabasından ibarettir. Bu nedenle bu yöntemi kendi amacı dışında zevceye eziyet vermek kastıyla ya da zarara götürecek biçimde kullanmak caiz görülmemektedir. Bu yüzden bazı âlimler hecrin azami süresini bir ayla sınırlandırmıştır.²⁶

c. Darb

Darb, zevcenin nüşûzunda ısrar etmesi halinde öğüt ve yatakta cimayı terk denemelerinden sonra kocanın te'dîb çerçevesinde eşinin düzelmesi için başvurabileceği diğer bir çözüm yoludur. Kocanın nüşûz durumundaki eşini terbiye amacıyla darb etme yetkisi, çalışmamızın ana temasını teşkil ettiği için bu konuyu müstakil bir başlık altında detaylıca ele alacağız.

C. KOCANIN NÂŞİZE DURUMUNDAKİ EŞİNİ DARB ETME YETKİSİ

1. Darbın Anlamı

Darbın meşruluğuna delil teşkil eden ayet-i kerimede geçen *وَاضْرِبُوهُنَّ* ifadesi, ister müfessir ister fakih olsun bütün erken dönem âlimlerinden itibaren günümüze kadar konuyla ilgili rivayet edilen hadisler ışığında *vurma/dövme* manasında anlaşılmış ve konuyla alakalı çıkarılan hükümler de bu anlam üzerine bina edilmiştir. Bununla ilgili olarak ünlü müfessir Kurtubî (ö. 671/1273), Nisa suresinin 34. ayetinin tefsirinde şunları ifade eder: “Allah (nüşûz durumundaki) kadınları te'dîbe önce öğüt vermekle başlamayı sonra buna hecrle devam etmeyi emreder. Bu ikisinin fayda sağlamaması durumunda ise darba başvurulur. Zira böyle bir durumda kadını düzeltebilecek ve kocanın haklarına riayet etmesini sağlayabilecek olan tek çare darbtır. Şu kadar var ki ayette kastedilen terbiye amaçlı, gayrı müberrih (yaralama olmaksızın) vurmadır. Bu, kemik kırmayacak, vücudu yaralamayacak, iz bırakmayacak şekilde (ölçülü) vurma demektir. Çünkü bunun amacı, sadece ıslah etmektir”.²⁷

Bedâi' sahibi Kâsânî (ö. 587/1191), kocanın te'dîb yetkisinden bahsederken kocanın önce kibarlık ve nezaket içerisinde eşine öğütte bulunacağını, bu fayda

²⁵ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 1980, II, 654.

²⁶ Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 172; Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: Dâru't-Tunusiyye, 1984, V, 44.

²⁷ Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 172.

sağlamazsa yatakta terk edeceğini, bu da fayda sağlamazsa kemik kırmayacak ve vücutta iz bırakmayacak şekilde darb edebileceğini ifade eder. Bunun delili olarak da “Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda terk edin ve (bunlarla yola gelmezlerse) darb edin” ayetini ileri sürer.²⁸

Reşit Rıza, *Tefsirü'l-Menâr* adlı eserinde bu hususla ilgili Muhammed Abduh'tan (ö.1905) naklen şunları ifade eder: “Kadınları darb etmenin meşru oluşu akıl ve fitratın inkâr edeceği bir durum değildir ki, te'vîle ihtiyaç duyulsun. Çevre bozulduğunda ve toplumda kötü ahlak yaygın hale geldiğinde buna ihtiyaç duyulur. Şu kadar var ki zevcenin nüşûzundan dönmesi, ancak darba bağlı olduğunda buna izin verilir. Dolayısıyla çevre düzelir, kadınlar da nasihat dinler, öğüde kulak verir ve hecrle uslanırlarsa darptan imtina etmek vacip olur. Şeriatta her durum için münasip bir hüküm vardır. Biz yine, her hâlükârda kadınlarla iyi geçinmek, onlara zulmetmemek ve onları iyilikle tutmakla veya güzellikle boşamakla emrolunduk”.²⁹

Netice itibariyle *darbın* anlamı hakkında klasik kaynaklardaki mevcut verilerin müşterek manada birleştiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla ayetteki *darb* kelimesinden kast olunan anlamın *vurmak* olduğu hususunda âlimler arasında ittifakin gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

2. Hükümü, Gayesi ve Ölçüsü

İslam ceza hukukunda darb, suçlara karşı uygulanan ceza vasıtalarından biri olarak karşımıza çıkar. Örneğin dinin yasakladığı zina, kazf, sarhoşluk veren içki içme gibi bir kısım suçlara karşı belli miktarda darb cezası konulmuştur. Bununla birlikte hakkında had veya kısas cezası bulunmayan suçlar için de hâkimin takdirine göre darb cezası uygulanabilmektedir.

Ayrıca; bilinçli olarak disiplin kurallarına aykırı işlenen suç veya kabahatlere karşı alınacak tedbirler içerisinde darb, bir disiplin cezası ve te'dîb vasıtası şeklinde yerini alır. Burada şunu belirtmekte fayda vardır; ceza ve te'dîb vasıtası olarak uygulanan darb müeyyidesi, cinsiyet ayırımı yapılarak sadece bir cinse yönelik değil, kadın-erkek herkes için geçerlidir. Şu kadar var ki disiplin konusunda kabahat işleyen erkeği, mahkeme; kadın ve çocuğu ise, evin reisi ve sorumlusu olan koca/baba te'dîb eder. Sonuçta herkes te'dîb uygulamasına tabidir. Buna göre darb, belli bir cinse değil, bilinçli olarak suç ya da kabahat işleyen her şahsa yöneliktir.

²⁸ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 613.

²⁹ Rıza, *Tefsirü'l-Menâr*, V, 75.

Şimdi mevzumuzla dönecek olursak, zevcenin nüşûzu özelde koca, genelde aile düzenine aykırı işlenen suç olarak kabul edilir. Bu türden bir suç işleyen zevceyi te'dîb etme yetkisi yukarıda da belirtildiği üzere aile reisi olması hasebiyle kocaya verilmiştir. Fakat kocanın bu yetkisi zorunlu bir yetki midir? Nüşûzunda direnen eşi kocanın te'dîben darb etmesi farz mıdır? Bunu yerine getirmese koca günah işlemiş mi olur? Bu gibi soruların cevabı, ancak darbin hükmünün bilinmesiyle anlaşılır.

Hanefilerin de içinde bulunduğu cumhur-u ulemâ, te'dîb esnasında gerekli durumlarda kocanın eşini darb etmesinin bir izin yani mübah bir amel olduğunu ifade eder.³⁰ Âlimler bu doğrultudaki içtihatlarında, ilgili ayette emir kipinde geçen *وَاصْرِبُوهُنَّ* ibaresinin *zorunluluk/vücûb* değil *izin/ibâha* bildirdiği sonucuna varmışlardır. Buna göre ayetin emir görünümünde olan ifadesi, kocaya nâşize eşini darb yükümlüğü getirmez; sadece darb vasıtasıyla te'dîb edip etmeme hususunda serbestlik tanır. Nitekim Hanefî fıkıh kaynaklarında kocanın eşini darb etmek suretiyle te'dîb etmek zorunda olmadığı ve bu konuda te'dîbin mübah olduğu açıkça ifade edilir.³¹

Mübah olan darbin amacı terbiye etmek, güzel ahlaka alıştırmak, kötü davranıştan alıkoymak ve genel anlamda ıslah etmektir. Zevce özelinde ise zevcenin dik kafalılıktan vazgeçip evlilik hukukuna uyması, aileden sorumlu olan kocaya itaat etmesidir. Kuşkusuz burada istenilen gönüllü itaattir. Yoksa zevcenin iradesini dize getirerek zorla itaat ettirmek değildir. Çünkü zoraki itaat, aile kurumunu toplum içerisinde zaten ayakta tutamaz.³² Bunun içindir ki zevcenin te'dîbinde yararının olmayacağı biliniyorsa darb caiz görülmemiştir.³³ Yararının olmayacağını bile bile darb etmeye kalkışmak, amacın dışına çıkmak, yetkiyi kötüye kullanmak olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla; kendi amacı dışında zorbalıkla itaat ettirmek, öfke ve hıncını yatıştırmak, işkence ve eziyette bulunmak, ölç almak gibi başka amaçlarla te'dîb etmek zulümdür ve yasaklanmıştır.³⁴

³⁰ Abdülmelik b. Abdullah Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab fi Dirâyeti'l-Mezheb*, Thk. Abdulazim Mahmud ed-Dîb, Katar: Dâru'l-Minhâc, 2009/1430, XIII, 278; Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, III, 343; Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, III, 640; Ahmet, *Derdîr, eş-Şerhii's-Sagîr*, Kahire: Matba'atü'l-Medenî, 1385, II, 512; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, XII, 269.

³¹ Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik*, III, 640; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, XII, 269.

³² Kutub, *Fî Zilâl*, II, 655-656.

³³ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab*, XIII, 278; Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, III, 343; *Derdîr, eş-Şerhii's-Sagîr*, II, 512.

³⁴ İbrahim Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1980, s. 288.

Koca, zevcesini ancak yaralamayacak, vücudunda iz bırakmayacak şekilde, yüze ve vücudun diğer hassas olan bölgelerine vurmamak, sövmemek ve hakaret etmemek kaydıyla te'dîb edebilir. Çok meşru bir sebep olsa dahi koca, belirtilen sınırın dışına çıkamaz. Çünkü darbın meşruiyet amacı belirtildiği gibi ıslahtır, cezalandırma değildir.

Şiddet, yasak olması bir yana dövülende dövene karşı kin, nefret duygusu oluşturur, ilişkiyi tahrip eder ve şiddet uygulayanla şiddete maruz kalanın aynı yuva ve yatağı paylaşmasına mani olur. Bu nedenle te'dîbin şiddete dönüşmesine izin verilmemiştir. Hafif darbın caiz oluşu ise kin ve şiddetli nefretin oluşmasına ve ilişkinin bozulmasına sebebiyet vermeyeceği düşünüldüğü içindir.³⁵ Bu itibarla kocanın te'dîb yetkisi, hiçbir şekilde şiddet haline dönüşmez. Şayet zevce, kocasının kötü muamelesinden şikâyet eder ve kendisine karşı şiddet kullandığını, hakaret ettiğini ya da şiddetli olmasa bile haksız yere darb ettiğini ispat ederse hâkim, kocayı duruma göre hafif ya da ağır bir ceza ile cezalandırır. Nitekim İbn Âbidîn, şiddetli olmasa bile gerekçesiz hanımını döven kocaya ta'zîr cezasının gerekli olacağını söylemiştir.³⁶ Ayrıca Mâlikî mezhebi, kocanın kötü muamelesine ve şiddet hareketlerine maruz kalan zevceye, kocanın cezalandırılması yanında boşanma hakkı da tanımaktadır.³⁷ Dolayısıyla kocanın te'dîb yetkisi sıkı kayıtlar altına alınmış olmakla beraber, kötüye kullanılma ve aşırıya gidilme ihtimallerine karşı olarak da hukuki önlemlere tabi tutulmuştur.

Bununla beraber kocanın te'dîbde sınırı aşmasını ve kendisine verilen yetkiyi kötüye kullanmasını önleyecek öğüt ve tavsiye niteliğinde uyarılar da yapılmıştır. Hz. Peygamber bu konuda şu şekilde uyarılarda bulunur: “Kadınlarınız hususunda Allah'tan korkun. Zira siz, onları Allah'ın emanetleri olarak aldınız, Allah'ın kelimesiyle kendinize helal kıldınız”.³⁸ Allah'ın Elçisi bu ifadeyle, kocaların eşlerine yönelik meşrûyet dışındaki davranışlarını, emanete hıyanet olarak nitelemektedir. Yine Hz. Peygamber: “Kadınlarınızın iyiliğini isteyin. Zira onlar sizin idarenize ve himâyenize verilmişlerdir. Sizin onlara kötü davranmaya hakkımız yoktur. Ancak açık bir fenalık işlerlerse müstesna... O zaman onları yataкта terk edin. (Eğer yine de fenalıklarından vazgeçmezlerse) bu sefer iz bırakmayacak şekilde darb edin. Şayet itaat ederlerse onların aleyhine başka yol

³⁵ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed Askânî, *Fethu'l-Bârî*, [y.y.]: Dâru'l-Fikr, [t.y.], IX, 303.

³⁶ İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, XII, 270. Ayrıca bkz. Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, III, 343; Derdîr, *eş-Şerhü's-Sagîr*, II, 512; Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974, s. 177.

³⁷ Derdîr, *eş-Şerhü's-Sagîr*, II, 512; Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 177.

³⁸ Ebü Dâvûd, Menâsik 56; İbn Mâce, Menâsik 84; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 481.

aramayın...”³⁹ diyerek asıl olanın kadınlara karşı iyi davranmak olduğunu, te’dfib için mecbur kalındığında sınırı aşmamak gerektiğini vurgulamaktadır. “Akşam aynı yatakta beraber olacağınız eşlerinizi köleleri dövercesine nasıl döversiniz?”⁴⁰ diyerek de haddi aşanları, mantıkla bağdaşmayan anlamsız davranışlarından dolayı kınamaktadır. Reşit Rıza, Hz. Peygamber’in bu sözünü, kadınları dövenlerin zemmedilmesi hususunda söylenebilecek en belîğ ve tesirli kınama olarak niteler.⁴¹ Dikkatlerin ısrarla kadınlara iyilik yapılmasına, haklarının gözetilmesine çekilmesi, bir bakıma darba getirilen kayıtlara riâyet etmenin, ölçüyü tutturabilmenin kolay kolay mümkün olamayacağına işaret etmektedir. Çünkü buna yeltenen, her zaman sınırı aşma tehlikesine maruzdur. Asr-ı saâdet’te yaşanan aşağıda zikredeceğimiz şu olay bunun tipik bir örneğini teşkil eder. Hz. Peygamber bir ara: "Kadınları dövmeyiniz" buyurmuştu. Bir süre geçtikten sonra Hz. Ömer, Hz. Peygamber’in huzuruna çıkarak: "Kadınlar kocalarını dinlemez oldular." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber kadınların dövülmesine izin verdi. Bu defa birçok kadın Hz. Peygamber’in hanımlarının yanına gelerek kocalarından yakındılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Birçok kadın Muhammed’in ailesinin yanına gelerek kocalarını şikâyet etmektedirler. Kadınlarını döven o kimseler, sizin hayırlınız değildir." buyurdu.⁴² Ayrıca yukarıda zikri geçen “Akşam aynı yatakta beraber olacağınız eşlerinizi, köleleri dövercesine nasıl döversiniz?”⁴³ hadisi de Hz. Peygamber’in, ölçüyü aşır ileri giden kişilerin yersiz hareketlerinden ötürü yakındığını göstermektedir.

Hz. Peygamber, eşlerini dövenleri kınamakla birlikte kadınların hoşça gitmeyen durumları karşısında sabırlı ve yapıcı olmayı da tavsiye etmektedir. Nitekim Allah Elçisi bir hadisinde kocaya hanımının arzu ettiği gibi bir eş olmasını istemek için huzursuzluk çıkarmak yerine, tatlılıkla geçinmeyi önermiştir. O şöyle buyurur: “Bir kadın, her zaman memnun olacağın tarzda dosdoğru devam edemez. Çünkü o, kaburga kemiği gibidir. Doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi haline bırakırsan eğri haliyle ondan istifade edersin”.⁴⁴ Hz. Peygamber’in bu anlamdaki bir hadisine yaptığı yorumunda İbrahim Canan (ö. 2009), şunları kaydeder: “Burada kadınlara merhametin son derecesi ifâde edilmiş olmaktadır. Onların

³⁹ Tirmizî, Radâ’ 11; İbn Mâce, Nikâh 3.

⁴⁰ Buhârî, Nikâh 93.

⁴¹ Rıza, *Tefsîru’l-Menâr*, V, 75, 76.

⁴² Ebû Davûd, Nikâh 43, 41-42.

⁴³ Buhârî, Nikâh 93.

⁴⁴ Müslim, Radâ’65; Ahmed bin Hanbel, “el-Mevsuatü’l-Hadisiyye”, *Müsned*, Thk. Şu’ayb el-Arnâvut ve diğherleri, Beyrut: Risale, 1994/1417, XV, 494; Hüseyin b. Mesûd Begavî, *Şerhu’s-Sünne*, Thk. Şuayb Arnâvut, Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 1983/1403, IX, 163.

belli bir şahsiyet, belli bir huy sâhibi oldukları, hoşâ gitmediği takdirde bunun düzeltilmeye kalkıp huzursuz edici te'dîbî davranışlara gitmektense olduğu gibi kabul edip müdâra (yani tatlılıkla idare) etmek yolunu tutmak gerektiği bildirilmiş oluyor.⁴⁵ Bu uyarıları yapan Hz. Peygamber'in kendisi ömründe bir defa olsun elini kaldırmayı bir kadına vurmamıştır. Hz. Âişe bu konuda şöyle der: "Allah Rasûlü, ne bir hizmetçisine bir tokat vurmuştur, ne de bir hanımına".⁴⁶ Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber, bir yandan hanımlarına yönelik pratik uygulamalarında, diğer yandan sözlü direktiflerinde eski kötü alışkanlıkların, haddi aşmaların önüne geçmeye çalışmış ve yanlış anlamaları önlemeye çaba sarf etmiştir.⁴⁷ O'nun kadınlara iyi muamele yapılması hususunda gösterdiği çabasının sağlığında son derece etkili olduğu anlaşılmaktadır. İbn Ömer'den gelen şu rivayet bunu açık bir şekilde göstermektedir: "Biz Allah'ın Elçisi döneminde hakkımızda bir vahiy iner korkusuyla kadınlarımızı istediğimiz gibi söz söylemek ve istediğimiz gibi davranmaktan çekinirdik. O vefat ettikten sonra istediğimiz gibi konuştuk ve istediğimiz gibi davrandık."⁴⁸

Te'dîb amaçlı dövmenin caiz/mübah olduğunu söyleyen âlimler, Hz. Peygamber'in bu tür uyarı ve sakındırmalarından dolayı temkinli davranarak terkinin evlâ olduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim İmam Şâfi'î (ö. 204/820), Hz. Peygamber'in kadınlara vurma konusundaki uyarılarından hareketle terkinin mustehap olduğunu söylemiştir.⁴⁹ Begavî'ye (ö. 516/1122) göre de Hz. Peygamber, eşlerini dövenleri uyarmak suretiyle kadınların huysuz olmalarına karşın darb her ne kadar caiz olsa da, onların, kötü ahlaklarına katlanmanın ve sabırlı davranarak darbı terk etmenin daha erdemli ve daha güzel bir tutum olduğunu bildirmek istemiştir.⁵⁰ Bazı âlimler de darbı zemmeden hadis-i şeriflerden kadınlara vurmanın caiz olmadığı hükmünü çıkartmıştır. Nitekim erken dönem âlimlerinden Atâ bin Ebî Rebâh (ö.114/732), darbın yasak olduğuna işaret eden hadislerden hareketle; koca, emir ve yasaklarını çiğneyip kendisine boyun eğmese dahi eşini darb edemez, bu durumda sadece öfkelenebilir, kızabilir sonucuna varmıştır.⁵¹ İbnü'l-Arabî (ö.543/1148), *Ahkâmü'l-Kur'ân* adlı tefsirinde Atâ'nın bu görüşünü değerlendirir ve onun ayetteki *dövün* emrini izin/ibâha

⁴⁵ Begavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 187.

⁴⁶ Ebû Davûd, Edep 4; İbn Mâce, Nikâh 51.

⁴⁷ Kutub, *Fî Zilâl*, II, 655.

⁴⁸ Buhârî, Nikâh 81; İbn Mâce, Cenâiz 65.

⁴⁹ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, IX, 304.

⁵⁰ Begavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 187.

⁵¹ Ebû Bekr Muhammed bin Abdullah İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, [t.y.], I, 336.

şeklinde anladığını, kadınları vurmaya zemmeden hadislerden de kerahet anlamı çıkardığını söyler.⁵² Atâ'nın fakih bir sahabe olan İbn Abbâs'a, gayri müberrih dövmenin nasıl bir şey olduğunu sorması üzerine İbn Abbas, "Misvak (dış fırçası) gibi şeylerle dövmektir." cevabını vermiştir.⁵³ Muhtemelen İbn Abbâs'ın bu ifadesi, Atâ'nın bu konudaki tercihini güçlendirmiş olmalıdır.

İbnü'l-Arabî, nüşûzunda direnen zevcenin darb edilmesinin meşru sayılabilmesi için, darb müeyyidesinin zevcenin te'dîbinde etkili olacağı ve nüşûzundan vazgeçeceği kanaatinin kocada oluşmasının gerekliliğini ileri sürer. Buna göre koca, eşinin düzelmesinde darbin fayda sağlamayacağı kanaatindeyse eşini darb etmesi caiz değildir. Bununla birlikte her hâlükârda darbı terk etmek, en uygun olanıdır.⁵⁴ Dolayısıyla İbnü'l-Arabî'ye göre; te'dîben darb etmek, hilâfi evlâ olmakla birlikte onun caiz oluşu, faydasının olacağına dair bir kanaatin oluşması koşuluyla sınırlı olup genel bir hüküm ifade etmemektedir. Bu koşulun genel olarak Mâlikî ve Şâfiî mezhepleri için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Mâlikî âlimi Derdîr (ö.1201/1786) bu konuda şunları ifade eder: "Şayet faydalı olacağını zannediyorsa darb caizdir. Aksi durumda darb edemez. Bu, darba mahsus bir kayıttır."⁵⁵ Başka bir eserinde de; "faydalı olacağını kesin olarak biliyorsa ya da zannediyorsa darb caizdir. Fakat şüpheye düşerse caiz olmaz" ifadesi geçmektedir.⁵⁶ Şâfiî fakihî İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (ö. 478/1085) de, "darbla düzelmenin gerçekleşeceği hususunu düşünüp hesaplamadan darba kalkışmak caiz değildir... Şayet koca, düzelmenin olmayacağını düşündüğü halde eşini darb edecek olursa öcünü almak ve öfkesini dindirmek için darb etmiş sayılır. Bu ise meşru gerekçesi olmayan bir kalkışmadır"⁵⁷ der. Cüveynî'nin bu görüşünü diğer Şâfiî fukahası da benimsemiştir.⁵⁸

Böyle bir şartın ileri sürülmesi, darbin amaç değil araç olmasından kaynaklanmaktadır. Normal şartlarda meşru olmayan bu araç, zaruretten dolayı belli bir amaç için meşru olmuştur. Dolayısıyla darb, meşru sebebi olan amacından ayrılamayacak kadar onunla sıkı sıkıya bağlıdır. Amaç dışında

⁵² İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 336.

⁵³ Kurtubî, *el-Câmi*, V, 173.

⁵⁴ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 336.

⁵⁵ Derdîr, *eş-Şerhü's-Sagîr*, II, 512.

⁵⁶ Muhammed Arfa Dusûkî, *Hâşiyetü'd-Dusûkî 'alâ eş-Şerh el-Kebîr*, [y.y.]: İhyâ-ü Kütübî'l-Arabiyye, [t.y.], II, 343.

⁵⁷ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab*, XIII, 278.

⁵⁸ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, III, 343.

kullanılamaz, amacı gerçekleştiremeyeceği durumlarda meşru olamaz.⁵⁹ Öte yandan bu koşul, te'dîbteki darbin amacını açık ve net olarak belirtmesi ve hassasiyetini ortaya koyması bakımından önemli bir şarttır. Bununla te'dîben darb etmenin meşruiyet sınırı oldukça daralmış olacaktır. Ne var ki ileri sürülen bu koşul, şahsın kanaatine bağlı bir durum olmasından ötürü yalnız vicdanlara hitap eden diyâni/özel bir sınırlandırma olmaktan öteye geçmemektedir. Netice itibariyle; biz yine de fukahanın, te'dîbte darbin mübah olduğunu söylemekle beraber bu konu üzerinde çok hassasiyetle durduklarını, meşruiyet sınırını olabildiğince dar tutmaya çalıştıklarını, şayet sağduyulu şekilde hareket edilecek olursa uygulanmasını neredeyse imkânsız hale getirdiklerini söyleyebiliriz.

Fukahanın birtakım kayıt ve şartlar getirerek darbin meşruiyet sınırını çok dar tutması muhtemelen çağdaş âlimleri bu konuda cesaretlendirmiş olmalıdır ki, kimisi darbla ilgili hükümün örfi olduğunu, kimisi sınırı daraltılarak nihayetinde kaldırılmasının amaçlandığını, kimisi de hüküm değil sadece bir araç niteliği taşıdığını ifade etmiştir. Nitekim *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* müellifi Muhammed Tâhir İbn Âşûr (1879-1973), te'dîben darb etmenin meşruluğunu belli bir kültür/örfle sınırlı tutmuş ve dolayısıyla bunun genel geçer bir hüküm olmadığını ifade etmiştir. İbn Âşûr'un görüşü özetle şöyledir; nüşûz durumundaki kadınları darb etmenin caiz olduğunu bildiren rivayet ve haberlerde insanlardan bazı kesimin veya bazı toplulukların âdet ve örfleri dikkate alınmıştır. Çünkü bu konuda insanların tutum ve algılayışları farklıdır. Örneğin; bedeviler kadını dövmeyle zulüm ve tecavüz olarak algılamazlar. Bu, onların kadınları için de geçerlidir. Hatta bu konuda Mekkelilerle Medinelilerin de âdetleri farklılık arz etmiştir. Binaenaleyh kadınların itaatsizliklerine karşı yöneticilerin değil de kocaların darb etme yetkisinin olduğu kabul edilecek olursa, bu ancak aile ilişkilerinde kocanın hanımını dövmesini zulüm, tecavüz, aşağılama, utanç vesilesi olarak görmeyen bir topluluk için geçerli olmalıdır.⁶⁰ Hayreddin Karaman ise, darbin ancak zaruret halinde ve geçici olarak caiz olduğunu, İslam'ın ilk dönemlerinde yaygın olarak uygulanan bir cahiliye âdetinin asgari seviyeye indirilerek sonunda tamamen kaldırılmasının amaçlandığını ifade eder.⁶¹ Mehmet Erdoğan'a göre darb, ayetin indiği dönemdeki toplumda herkese yönelik te'dîb vasıtası olarak uygulanmakta olmasından ötürü sadece ona atıfta bulunulmuştur. Dolayısıyla bir hüküm niteliği taşımıyor. Te'dîb ayetinin asıl iniş amacı ise, aileden sorumlu olan kişiye evliliği

⁵⁹ Muhammed İliş, *Şerhi Minehi'l-Celîl 'alâ Muhtasari'l-Allâme Halîl*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1984/1404, III, 545.

⁶⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, V, 42.

⁶¹ Hayreddin Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1994, s. 187.

olabildiğince sürdürme çabası içinde olma, bunun için her türlü imkânı seferber etme yükümlüğü getirmektir. Darb, bir araçtır. Araçta ısrar etmek gerekmez.⁶² Süleyman Ateş ise, konuyla ilgili şunları söylemektedir: “Kadınları sakatlayıncaya kadar dövmenin normal bir şey olarak kabul edildiği ve yaygın bir şekilde uygulandığı bir toplumda İslam, getirdiği te’dîb yöntemleriyle kadına karşı yapılan muameleyi düzeltmiş, dövmeye kısıtlama getirmiş ve en son eğitim çaresi olarak göstermiştir. Bununla birlikte dövme hoş görülmemiş, ona teşvik edilmemiş, ancak çaresiz kalındığında başvurulacak son ümit olarak görülmüştür”.⁶³

Kanaatimizce; fukahanın konuya yaklaşımı, getirdikleri sınırlamalar, bunun üzerine yaptıkları açıklama ve gerekçelendirmeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, darbı ile ilgili hükmün örf ve maslahata dayalı olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Şundan dolayıdır ki, fukahanın darbın meşru sayılabilmesi için koştuğu “ıslah faaliyetinde faydasının umulması” başka bir deyişle “amacı gerçekleştirmede işlevsel olması” şartı, toplumdan topluma, yöreden yöreye, örf ve âdetlere, insanların eğitim ve kültür seviyelerine göre farklı sonuçlar doğuran bir durumdur. Örneğin; kadınları dövmenin normal bir şey olarak kabul edildiği eski topluluklarda makul ölçüde darb ile te’dîb etme beklenen neticeyi verebilir ki buna rağmen aksinin tavsiye edilmiş olması manidardır. Fakat dövmeyi bir zorbalık ve zulüm; dövülme de aşağılanma ve utanç kaynağı olarak kabul eden bir toplumda olumlu bir sonuç elde edilemeyeceği için bunu uygulamanın bir faydası görülmemektedir. Üstelik olumlu sonuç vermeyeceği bilindiği halde buna kalkışmak caiz değil iken. Buna göre; karı-koca ilişkisinde dövülmek, hakarete uğramak ve utanç vesilesi olarak kabul edilen ve dolayısıyla dövülende dövme karşı kin, nefret duygusunun olduğu bir toplumda, el kaldırmanın ailenin tahribine sebep olabileceğini bile bile buna yeltenmek, fukahanın ileri sürdüğü şartlardan çıkan sonuca göre caiz olmamalıdır. Öte yandan Hz. Peygamber’in eşleriyle problem yaşadığı halde darb tedbirini hiçbir şekilde uygulamaya sokmamış olmasından ve fukahanın sıkı kayıtlar altına alarak uygulama alanını olabildiğince daraltmakla birlikte terkinin evla olduğunu açıkça ifade etmelerinden hareketle, darb tedbirinin, tatbik sahasında tutulmasının arzu edilmediğini söyleyebiliriz.

⁶² Mehmet Erdoğan, *Tesettür Meselesinden Türban sorununa*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2008, s. 156.

⁶³ Süleyman Ateş, “İslâm’ın Kadına Getirdiği Haklar”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 1997, cilt 10, S 4, s. 306.

Diğer taraftan darb, tıpkı diğer te'dîb araçları gibi kendisiyle belli bir amaca varılmak istenen bir araçtır. Onun bir araç olması, hüküm olma gerçeğini değiştirmez. Fakat terki önerildiği için bu araçta ısrar etmek zorunluluğu yoktur. Ayrıca öğüt, uyarı, gözdağı verme gibi pasif tedbirlerle amaca ulaşmanın imkânı bulunduğu sürece fiilî tedbire başvurulması, hüsn-ü muaşeret esasıyla bağdaşmayan nefret ve kin duygularını doğurup körükleyeceğinden ötürü caiz görülmemektedir.⁶⁴ Dolayısıyla evlilikte yaşanan problemlerde darbin çözüm olma işlevini yitirdiği bir toplumda, onun yerine daha işlevsel, daha etken başka bir yöntem ve araçların kullanılması, dinin amaçlarına da uygun ve makul bir davranış olacaktır. Nitekim günümüzde evlilikte yaşanan problemler ve onların çözüm yolları konusunda özel olarak çalışılmakta ve bu alana mahsus evlilik/aile uzmanları yetiştirilmektedir. Bu uzmanlarca “aile/evlilik terapisi”⁶⁵ adı altında ihtiyaç duyanlara profesyonel hizmet verilmektedir. Bu nedenle öğüt, hecr gibi bireysel çabalardan bir sonuç alınamaması halinde ilişkileri onarmanın alternatif bir çözüm yolu olarak söz konusu aile uzmanlarının yardımına başvurmanın etkili bir çözüm olabileceğini söyleyebiliriz.

D. İDARENİN KOCANIN DARB YETKİSİNİ SINIRLANDIRMASI

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre te'dîb yetkisi, kocaya tanınan bir haktır.⁶⁶ Dolayısıyla koca, evin düzeninden sorumlu olan kişi olarak evlilik hukukuna başkaldıran eşinin te'dîbini, öngörülen yöntemler çerçevesinde kendi üstlenir. Koca, eşiyle yaşadığı aile sorununu mahkemeye taşımaz. Mâturîdî (ö.333/944), bu konuda te'dîb yetkisinin bir takım hikmetlere binaen idareye verilmeyip kocalara tevdi edildiğini ifade eder. Ona göre yöneticilerle kocaların te'dîb etmesi, farklı sonuçlar meydana getirir. Yöneticilerin te'dîbinde daha fazla olumsuzlukların çıkması söz konusudur. Kocalarınkinde ise kadına zarar gelmediği gibi ailenin özel ve mahrem konuları gizli kalır ve ifşa olmaktan korunur. Ayrıca bu yetki yöneticilere havale edilmiş olsaydı kocalar ailenin özel

⁶⁴ Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, IX, 304.

⁶⁵ Evlilik terapisi, iletişim kurma yeteneğini geliştirmeye, problem çözüme ve çok fazla incitmeden nasıl kavga edilebileceğini öğrenme gibi becerileri oluşturmaya, ilişkiyi yeniden kurmaya yardım eder. Bu terapide; karşısındakinin kişilik özelliklerini anlama ve uzlaştırılacak farklılıkları uzlaştırabilmeyi, uzlaştırılmayacak yanlarını ise kabul edebilmeyi öğrenmeleri sağlanmaya çalışılır. Bkz. Çiğdem Demirsoy, “Evlilik Terapisi Neyi Çözer?”, *Psikohayat Dergisi*, İstanbul, 2011, S. 10, s. 62.

⁶⁶ Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisi İbn Kudâme, *el-Muğni*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984, VIII, 163; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, III, 343; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, XII, 262.

sorunlarını mahkemeye taşımakta zorluk çekerdi. Mâtûrîdî, Yüce Allah'ın te'dîbi, varlığının bir delili olarak eşler arasında yarattığı sevgi ve merhametin gözetilmesini sağlayacak, koruyacak şekilde meşru kıldığını, bu nedenle kocalara verilen te'dîb yetkisini, eşleriyle aralarındaki lütfedilen sevgi ve merhamete zarar vermemek kaydıyla sınırlandırdığını ifade eder. O, davalışmanın ve olayların yöneticilere götürülmesinin ise buna zarar vereceğini düşünmektedir.⁶⁷

Mâlîkî mezhebine göre nâşize zevceyi koca dışında hâkim de te'dîb edebilir. Şöyle ki; evlilik hukukunu çiğneyen zevcenin te'dîbini koca bizzat kendisi üstlenebileceği gibi bunu hâkimden de isteyebilir. Şayet koca, eşinin hukuk tanımazlığını doğrudan yetkili makama şikâyet etmişse hâkim te'dîb konusunu isterse kocanın kendisine havale eder, isterse bunu yerine göre nasihat vermek veya darb müeyyidesini uygulamak suretiyle kendisi üstlenir.⁶⁸

Bununla beraber darb müeyyidesinin sadece yöneticilere ait olduğu kanaatini taşıyan âlimlerden bahseden kaynaklar da mevcuttur. Nitekim İbn Âşûr, tefsirinde Atâ'nın yukarıda zikri geçen "koca eşini darb edemez" görüşünü değerlendirirken, bu görüşün arkasında İbnü'l-Arabî'nin ileri sürdüğünden farklı bir temellendirmenin söz konusu olduğunu ifade eder. İbn Âşûr'a göre Atâ, birtakım işaret ve karinelere hareket ederek te'dîbin temelini oluşturan ayet-i kerimenin muhatabının kocalar ile yöneticiler olduğunu anlamış, dolayısıyla onlardan her birine farklı yetkiler dağıtıldığı çıkarımında bulunmuştur. Daha açık ifadeyle nasihat ve hecrin kocalara, darb müeyyidesinin ise yöneticilere ait olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca bir grup âlimin bu konuda onunla aynı görüşü paylaştığını ileri sürer.⁶⁹ Ne var ki Atâ'dan (ne açık bir şekilde ne de ima yoluyla) bu manaya delalet eden bir ifade naklolmuş değildir. Dolayısıyla bu söylenenler, İbn Âşûr'un sadece bir yorumu ve varsayımı olmaktan öteye geçmemektedir. Aslında bu varsayımın İbn Âşûr'un bu konudaki aşikâr olmayan tercihini yansıttığını söylemek mümkündür.⁷⁰ Kanaatimizce; İbn Âşûr, güçlü dayanak bulamadığından dolayı tercihini açık olarak ifade edememiştir. Bununla beraber İbn Âşûr, kocaların çok özel/zaruri durumlara mahsus olmak üzere kendilerine sınırlı bir şekilde verilmiş olan darb yetkisini suiistimal edip sınırı aşmaları söz

⁶⁷ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed Mâtûrîdî, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, Thk. Majdi Baslom, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005, III, 163.

⁶⁸ Şemsüddin Ebû Abdillâh Mağribî, *Mevâhibü'l-Celîl fi Şerhi Muhtasar Halîl*, [y.y.]: Dâru'l-Fikr, 1992/1412, IV, 15; İliş, *Şerhi Minehi'l-Celîl*, III, 545.

⁶⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, V, 43.

⁷⁰ İbn Âşûr, kocaların darb yetkisinden söz ederken konuyu bir ihtimal olarak ele alır ve فَإِذَا كَانَ الْمُخَاطَبُ الْأَزْوَاجَ ; كَانَ الضَّرْبُ مَأْدُونًا فِيهِ لِلْأَزْوَاجِ دُونَ وِلَاةِ الْأُمُورِ . Bkz. İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, V, 42, 44.

konusu olduğunda, yöneticilerin kocaların yetkilerine el koyma, darbı yasaklama; gerekirse bu konuda müteyyide getirme şeklinde tasarrufta bulunma salâhiyetine sahip olduğunu beyan eder. Özellikle toplumda ahlak ve sorumluluk bilincinin zaafa uğradığı durumlarda bunun kaçınılmaz olacağını ifade eder.⁷¹ Acaba İbn Âşûr'un bu dedikleri İslam fıkıhı açısından ne kadar mümkündür? Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de izin verdiği bir konuya yöneticilerin yasak getirme yetkisi var mıdır? Bu, Allah'ın hükümlerini değiştirmek anlamına gelmez mi? Şimdi kısaca bunu incelemeye çalışalım.

Daha önce nâşize zevceyi te'dîben darb etmenin hükmünün mübah olduğu ifade edilmişti. Şâtübî (ö. 790/1388), yasak bir konuya vasıta olan mübahla ilgili şöyle der: “Mübah, yasak olan bir şeye götürüyorsa o zaman mübah olduğu için değil de ‘sedd-i zerâ’⁷² kabilinden olmak üzere yasaklanır.”⁷³ Yani yasak olan bir şeye/mefsedete vasıta olması bakımından terki lazım gelir. Yine İslam'ın küllî kaideleri gereğince zarar giderilmelidir⁷⁴ ve zararın savılması, yararın sağlanmasından daha mühim ve önceliklidir.⁷⁵ Bu prensipler ışığında ele alındığında belli bir maslahata binaen meşru olan darb, zarar ve mefsedete götüren bir vasıtaya dönüşmüş ise yasaklanabileceği gibi zararın önlenmesi, yararın sağlanmasından mühim ve evla olduğu için darbin fayda sağlayan yönüne itibar edilmez.

Diğer yandan toplumda çıkan mefsedete karşı önlem almak, idarecilerin vazifelerindedir. Zira yöneticilerin yönetilenlerle ilgili tasarrufları, maslahata uygun olmak zorundadır.⁷⁶ Dolayısıyla şeriata izin verdiği bir hususu şayet insanlar kasıtlı bir şekilde kötüye kullanarak suistimal eder olmuşsa veya bu izin, zamanın bozulması sebebiyle fesada götüren bir vasıtaya dönüşmüşse idare duruma müdahale eder; fesadın önüne geçmek için gerekli tedbiri alır. Bununla ilgili olarak İslâm hukuku tarihinde Hz. Ömer'in dinen mübah olmasına rağmen ehli kitap kadınlarla evliliği yasaklaması, müellefe-i kuluba zekâtтан pay verilmesini durdurması, İmam Malik'in narhla ilgili rivayetle amel etmeyerek

⁷¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, V, 44.

⁷² “Aslen caiz olan fiillerin şer'an yasak olan sonuca götürmesi sebebiyle yasaklanmasıdır”. Bkz. Abdullah Kahraman, *Fıkıh Usûlü*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014, 175.

⁷³ İbrâhim b. Mûsâ Şâtübî, *el-Muvafakat*, el-Huber: Dâru İbn Affân, 1997/1417, I, 178.

⁷⁴ “Zarar izâle olunur”, Mecelle, md.20.

⁷⁵ “Def-i mefâsid celb-i menâfi'den evlâdır”, Mecelle, md.30.

⁷⁶ “Ra'iyeye yani teb'a üzerinde tasarruf maslahata menuttur”, Mecelle, md. 58.

tes'îrin cevazına hükmetmesi vb. birçok örneğe rastlamak mümkündür. Bu gibi durumlarda idarenin kullanacağı yetkiye “siyâset-i şer'îyye” denir.⁷⁷

Bu hususla ilgili önemine binaen şu meseleyi belirtmeyi de yerinde buluyoruz. İdarenin siyâset-i şer'îyye yetkisi mübah olan bütün konularda değil, sadece hakkında hiçbir özel/cüzî nas bulunmayan veya özel nas bulunmakla beraber sabit karakterli olmayan; zaman, mekân, durum ve maslahatın değişmesine göre değişkenlik arz eden hükümlerde geçerlidir.⁷⁸

Bütün bunlardan hareketle, İbn Âşûr'u dediklerinde isabetli görmek mümkündür. Çünkü İbn Âşûr'u bu konuda hem teorik hem de pratik veriler desteklemektedir. Konunun teorik zeminini kısa bir şekilde anlatmış olduk. Şimdi pratik yönüne değinirken yukarıda zikri geçen şu hadis-i şerifi önemine binaen burada bir daha zikretmek istiyoruz: “Hz. Peygamber ‘Kadınları dövmeğiniz’ buyurdu. Bir süre geçtikten sonra Hz. Ömer Hz. Peygamber’in huzuruna çıkarak: ‘Kadınlar kocalarını dinlemez oldular’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber kadınların dövülmesine izin verdi. Bu defa birçok (bir rivayete göre yetmiş) kadın Hz. Peygamber’in hanımlarının yanına gelerek kocalarından yakındılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber: ‘Birçok kadın Muhammed’in ailesinin yanına gelerek kocalarını şikâyet etmektedirler. Kadınlarını döven o kimseler, sizin hayırlınız değildir’ buyurdu.”⁷⁹ İşte bu hadis-i şerifin ışığında darbla ilgili hükmün maslahata göre değişken ve duruma göre yöneticilerin tedbir almasını gerektirebilecek nitelikte olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; Hz. Peygamber önce kadınları darb etmeyi yasaklıyor. Sonra kadınların serkeşlik etmeleri dolayısıyla erkeklerin şikâyeti üzerine buna izin veriyor. İmam Şâfiî gibi bazı âlimlerin dediğine göre bu izin Nisa 34. ayetin nüzûlüne tevafuk ediyor.⁸⁰ Daha sonra erkekler sınırı aşarak te'dîb yetkisini kötüye kullanmaya başlayınca bu sefer Hz. Peygamber onları tekrar bundan men/nehîy ediyor. Burada Hz. Peygamber’in bir yönetici olarak bizzat duruma müdahil olup mefsedetin önünü kestiğini görüyoruz. Onun darb hususuna getirdiği nehiy, her ne kadar kesin yasak mahiyeti taşıyor ise de en azından yaşadığı dönem için onun kadar etkili olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim İbn Ömer’in ifade ettiği: “Biz Allah’ın Elçisi

⁷⁷ Siyâset-i şer'îyye, kamu otoritesinin yönetilen topluluğun yararına olacak ve dinin genel ilkelerine ters düşmeyecek düzenlemeler ve bu çerçevede uygulamalar yapma yetkisini ifade eder. Bkz. Yunus Apaydın, “Siyâset-i Şer'îyye”, *DİA*, XXXVII, 299.

⁷⁸ Abul'âl Ahmad Atwa, *el-Medhal ile's-Siyâseti's-Şer'îyye*, Riyâd: Câmî'atü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1993/1414, 52; Sa'd b. Matar Uteybî, *Advâ'ale's-Siyâseti's-Şer'îyye*, Riyâd: Dâru'l-Elûke, 2013/1434, 20.

⁷⁹ Ebû Davûd, *Nikâh* 43, 41-42.

⁸⁰ Begavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, 187; Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, IX, 304.

döneminde kadınlarımıza istediğimiz gibi söz söylemek ve istediğimiz gibi davranmaktan hakkımızda bir vahiy iner korkusuyla çekinirdik. Onun vefatından sonra istediğimiz gibi konuştuk ve istediğimiz gibi davrandık.”⁸¹ sözü, söz konusu nehyin etki derecesini göstermesi bakımından önemlidir.

Ayrıca darb ayeti, daha önce de denildiği gibi bir zorunluluk getirmemiştir. Hz. Peygamberin bu konudaki tasarrufundan da darbın hükmünün maslahata göre değişkenlik ve aynı zamanda idarecilerin tasarrufuna bağlılık gösteren bir hüküm olduğu anlaşılmaktadır. Öyleyse idare bu konuda “maslahat, izni mi yoksa nehyi mi gerektirir?” sorusunun cevabını araştırır ve bunun sonucuna bağlı olarak alınacak tedbirin türüne göre de darbla ilgili hüküm şekillenecektir.

İdarenin siyâset-i şer‘iyye gereği tasarrufta bulunma yetkisinin diğer bir örneği de sahabe dönemine aittir. İbn Abbâs’ın dediğine göre Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir dönemlerinde ve Hz. Ömer’in hilafetinin ilk iki yılında bir anda verilen üç talak, tek talak kabul ediliyordu. Talak yetkisi artık usulüne göre kullanılmaz olunca Hz. Ömer sahabe ile istişare etmiş ve “Bu insanlar düşünüp taşınarak yapmaları gereken bir işi aceleye getirir oldular, bunu kendileri aleyhine geçerli kılalım.” diyerek bundan böyle bir defada kullanılan üç talakın, tek değil üç talak olarak geçerli kabul edilmesine karar vermiş ve bunu uygulamaya koymuştur.⁸² Hz. Ömer’in bu kararı, siyâset-i şer‘iyye gereği yapılmış bir tasarruf şeklinde değerlendirilmiştir.⁸³

Bütün bunlardan hareketle şu neticeye varmak mümkündür: Kötüye kullanma, zarar ve fesat söz konusu olduğunda yöneticilerin siyâset-i şer‘iyye gereği tedbiren darbyı yasaklama yetkisi vardır. İdarenin böyle bir tasarrufta bulunmasıyla Allah’ın hükmü değiştirilmiş olmayacak, aksine şeriat esaslarına muvafık davranılmış kabul edilecektir. “Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan yöneticilere itaat edin!”⁸⁴ ayetinin hükmü gereğince de idarenin bu konuda aldığı karara uymak teb‘aya vacip olur.⁸⁵

E. SONUÇ

Bu değerlendirmelerden hareketle darb konusunda şunları söyleyebiliriz:

⁸¹ Buhârî, Nikâh 81; İbn Mâce, Cenâiz 6.

⁸² Müslim, Talâk 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 61.

⁸³ Ahmed Muhammed Şâkir, *Nizâmu't-Talâk fi'l-İslâm*, Kâhîre: Mektebetü's-Sünne, [t.y.], 53, 54; Atwa, *el-Medhal ile's-Siyâseti's-Ser'iyye*, 36, 37.

⁸⁴ 4/Nisa 59.

⁸⁵ Mustafa Ahmed Zerkâ, *el-Medhalü'l-Fıkhiyyü'l-Âmm*, 3. Baskı, Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2012/1433, I, 215.

Karı-koca ilişkisinde iyi muamele esastır. Bu esas, ne şekilde olursa olsun evlilik bağı devam ettiği sürece muhafaza edilmelidir. Birinci derecede aileden sorumlu kişiler olarak iyi muamele emrinin muhatapları olan kocaların bu esasa öncelikli olarak uyma zorunlulukları vardır. Hatta evlilik boşanma safhasına dayansa da bu esastan taviz verilemez. Zira “ya iyilikle tutmak ya da güzellikle boşamak”⁸⁶ esasına uygun davranmak mecburiyeti söz konusudur.

Kocanın te'dîb hakkı, sadece evlilik hukukuna başkaldıran nâşize zevceye münhasırdır. Bununla birlikte koca, söz konusu esasa bağlı kalarak ne sebeple olursa olsun hiçbir şekilde eşine sövemez, hakaret edemez, şiddet uygulayamaz. Kocanın, eşinden kaynaklanan ilişki sorununu mümkün mertebe tatlılıkla çözmesi, bunu yaparken sabırlı olması, yapıcı davranması şiddetle tavsiye edilir.

Te'dîbin amacı, ıslah ve evliliğin korunmasıdır. Te'dîb vasıtalarından biri olan darb, zaruret halinde söz konusu amaca yönelik makul ölçüde meşru kılınmıştır. Buna rağmen uygulanması zorunlu görülmemiş, aksine terki önerilmiştir. Amacı gerçekleştirme konusunda işlevsel değilse terk edilmesi zorunludur. Darba izin verilirken şiddete kaçma ihtimaline karşı olarak da hukuki önlemler alınmıştır.

Evlilikte karı-koca ilişkisinde hüsn-ü muâşeret, merhamet ve sevgi esastır. İslah için meşru olan darb, bu esasları zedeleyecek şekilde kullanılamaz. Zira meşruiyet sınırının hafiflikle, işlevsel olmasıyla kayıtlanması, bu esasların gözetilmesinden kaynaklanmaktadır.

Fıkıhtaki darbla ilgili hüküm, vahyin nüzulü esnasında toplumun mevcut örfüne uygun olarak gelen nas ile sabit olup belli bir maslahata mebnidir. Bu itibarla darbin hükmü, örfе ya da maslahata göre değişken karaktere sahiptir.

Söz konusu hüküm, örf ve maslahata göre değişken karakterli olması bakımından idarenin toplumun yararına olacak şekilde hakkında alacağı karara tabidir. Buna göre; şayet yöneticiler maslahatın darbin yasaklanmasında olduğuna kanaat getirerek bu konuda yasak kararı çıkarmış ise, alınan bu karara uymak teb'aya vacip olur.

⁸⁶ 2/Bakara 229.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed bin Hanbel, “el-Mevsuatü'l-Hadisiyye”, *Müsned*, Thk. Şü'ayb el-Arnaut ve diğerleri, Beyrut: Risale, 1994/1417, XV.
- Apaydın, Yunus, “Siyâset-i Şer'îyye”, *DİA*, XXXVII.
- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, [y.y.]: Dâru'l-Fikr, [t.y.], I-IX.
- Ateş, Süleyman, “İslâm'ın Kadına Getirdiği Haklar”, *İslâmî Araştırmalar*, 1997, Cilt: 10, S. 4.
- Atwa, Abul'âl Ahmad, *el-Medhal ile's-Siyâseti'ş-Şer'îyye*, Riyâd: Câmi'atü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1993/1414.
- Begavî, Hüseyin b. Mesûd, *Şerhu's-Sünne*, Thk. Şuayb Arnaut, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1983/1403.
- Berki, Ali Himmet, *Açıklamalı Mecelle*, İstanbul: Hikmet Yayınları, 1978.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Beyrut: Dâru Mektebeti'l-İlmiyye, 2003/1424, VII.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Thk. Muhammed Züheir b. Nâsır, [y.y.], Dâru Tavki'n-Necât, 1422, I-VII.
- Cânan, İbrahim, *Hiz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1980.
- Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974.
- Cüveynî, Abdülmelik b. Abdullah, *Nihâyetü'l-Matlab fi Dirâyeti'l-Mezheb*, Thk. Abdulazim Mahmud ed-Dîb, Katar: Dâru'l-Minhâc, 2009/1430, I-XIII.
- Demirsoy, Çiğdem, *Evlilik Terapisi Neyi Çözer?* İstanbul : Psikohayat Dergisi, 2011, S.10.
- Derdîr, Ahmet, *eş-Şerhü's-Sagîr*, Kahire: Matba'atü'l-Medeni, 1385, I-II.
- Dusûkî, Muhammed Arfa, *Hâşiyetü'd-Dusûkî 'alâ eş-Şerh el-Kebîr*, [y.y.]: İhyâ-ü Kütübî'l-Arabiye, [t.y.], I-II.
- Ebü Davûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, 1. Baskı, Beyrut: Daru'l-Arkam, 1999/1420.
- Erdoğan, Mehmet, *Tesettür Meselesinden Türban Sorununa*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2008.
- İbn Âbidîn Muhammed Emin bin Ömer, *Hâşiyetü İbn Abidîn Reddü'l-Muhtâr 'alâ'd-Dürri'l-Muhtâr*, Thk. Husamuddin bin Muhammed Salih Farfur ve diğerleri, Dimeşk : Dâru's-Sekâfe ve't-Türâs, 2000/1421, I-X.
- İbn Âşûr, Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: Dâru't-Tunusiyye, 1984, I-V.
- İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisi, *el-Muğnî*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984, I-VIII.

- İbn Mâce, Ebû Abdillâh b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünen*, Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Kahire : Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyye, [t.y.], I.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed bin Mûkerrem, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdir, [t.y.], I-V.
- İbn Nuceym, Ömer bin İbrâhîm, *en-Nehrü'l-Fâik Şerhü Kenzi'd-Dakâik*, Thk. Ahmet İzzu İnaye, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002/1422, I-II.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, *el-Bahrü'r-Râik Şerhü Kenzi'd-Dakâik*, Thk. Zekeriya Ümeyrât, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013/1434, IV
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed bin Abdullah, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, [t.y.], I.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsi el-İskenderî, *Şerhu Fethi'l-Kadir 'ale'l-Hidâye Şerhi Bidâyeti'-Mübtedî*, Thk. Aburrezzak Gâlib el-Mehdi, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009, I-V.
- İliş, Muhammed, *Şerhü Minehi'l-Celîl 'alâ Muhtasari'l-Allâme Halîl*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984/1404, I-III.
- Kadri Paşa, Muhammed, *el-Ahkâmü's-Şer'iyye fi'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2014.
- Kahraman, Abdullah, *Fıkıh Usûlü*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014.
- Kal'acî, Muhammed Revvâs, *Mevsûatü Fikhi İbrâhîm en-Nehâ'î*, Beyrut: Darü'n-Nefâis, 1986, I.
- Karaman, Hayreddin, *İslam'da Kadın ve Aile*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1994.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâ'ü's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, Beyrut : Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003, I-V.
- Köse, Saffet, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2017.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed bin Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1985/1405, I-V.
- Kutub, Seyyid, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1980, II.
- Mağribî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh, *Mevâhibü'l-Celîl fi Şerhi Muhtasar Halîl*, [y.y.] : Dâru'l-Fikr 1992/1412, I-IV.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed bin Muhammed, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, Thk. Majdi Baslom, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005, I-III.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, [t.y.], II, IV.
- Mustafa İbrahim ve diğerleri, *el-Mü'cemü'l-Vasît*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986.

- Rıza, Muhammed Reşid, *Tefsirü'l-Menâr*, 2. Baskı, [y.y.]: Dâru'l-Fikr, 1973/139, I-V.
- Şâkir, Ahmed Muhammed, *Nizâmu't-Talâk fi'l-İslâm*, Kâhire : Mektebetü's-Sünne, [t.y.].
- Şâtıbî, İbrâhim b. Mûsâ, *el-Muvafakat*, el-Huber: Dâru İbn Affân, 1997/1417, I.
- Serahsî, Şemsüddîn, *el-Mebsût*, 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, [t.y.], III.
- Şirbînî, Hatîb, *Muğni'l-Muhtâç*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997, III, IV.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed İbn Cerîr, *Câmi'ü'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995/1415, I-IV.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Mısır: Şeriketü Mektebe ve Matba'a Mustafa el-Bâbî el-Halebi, 1968/1388, I-III.
- Uteybî, Sa'd b. Matar, *Advâ'ale's-Siyâseti's-Şer'iyye*, Riyâd: Dâru'l-Elûke, 2013/1434.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, [t.y.], I.
- Zebîdî, Muhammed Murtażâ, *Tâcü'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Mısır: el-Matbaa el-Hayriyye, 1306, I.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed, *el-Medhalü'l-Fıkhîyyü'l-Âmm*, 3. Baskı, Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2012/1433, I.
- Zeyla'î, Osman bin Ali, *Tebyinü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, Thk. Ahmad İzzu İnayah, Beyrut: Daru Kütübî'l-İlmiyye, 2010, I-III.